

Aloys Senefelder i otkriće litografije

Do godine 1795. grafička struka poznavala je dvije vrste tiska: jedno je visoki tisak s tiskovnim elementima iznad slobodnih površina na tiskovnoj formi. Nanošenjem boje na takvu tiskovnu formu, oboje se samo tiskovni elementi, i boja se tiskom prenosi na tiskovnu podlogu. Tehnika visokog tiska se od Gutenbergovih otkrića koristi za tisak teksta, odnosno knjiga. Druga metoda je tehnika dubok tiska, odnosno *intaglio* tisak. Kod njega je proces obrnut – slika se ureže u ploču preko koje se prelije boja, nakon čega se ploča obriše, a boja ostaje u udubljenjima i na taj se način prenosi na papir. Ova tehnika se pretežno koristila za tisak slika, odnosno grafika.

Novo poglavlje u tehnici tiska vezuje se uz ime Aloysa Senefeldera, rođenog 1771. u Pragu gdje je njegov otac, renomirani glumac Minhenskog kraljevskog teatra, u to vrijeme bio angažiran kao glumac. Mladi i talentirani Aloys (njegovo ime se ponekad piše i Alois) Senefelder krenuo je i sam studirati u Minhenu s državnim potporom od 120 florina godišnje. Očeva smrt 1791. godine prisilila ga je da napusti studij kako bi pomogao majci u uzdržavanju brojne obitelji od osmero sestara i braće. Nakon pokušaja glume u kazalištu, okušao se i kao pisac dramskih djela, i to ne sasvim bezuspješan. Međutim, nakon očeve smrti više si nije mogao priuštiti izdavanje tj. tiskanje svojih drama. Tako je Senefelder došao na zamisao da sam tiska svoje dramske radove, te je pokrenuo tiskaru i tim poslom zarađivao za život. Uz uobičajene tiskarske poslove, u svojoj radionici je eksperimentirao metodama jetkanja bakrenih ploča koje je želio koristiti kao tiskovne forme, sve do jednog ključnog, i kao što često u otkrićima biva, slučajnog događaja.

Te prijelomne, 1795. godine (po nekim izvorima 1796.) majka Aloysa Senefeldera pozvala ga je iz njegove radionice da joj pomogne popisati rublje koje je prala kao pralja i morala ga isporučiti. Senefelder nije imao papira kod sebe, ali je napravio popis masnom olovkom na ravnoj kamenoj plohi. Taj kamen bio je bavarski vapnenac kakvog su koristili tiskari za miješanje boja. Senefelder je, imajući očigledno u sebi crtu genija, brzo shvatio da je slučajnošću došao na rub značajnog otkrića. Prelio je ploču kiselinom za jetkanje koju je inače koristio u svojim eksperimentima s bakrenim pločama, ali trag masne olovke, kao što je i pretpostavljao, zaštitio je napisani dio.

Eksperimenti s pločama vapnenca, masnim bojama i kiselinom što ih je radio u tajnosti trajali su pune 4 godine. Kad je metoda, nazvana doslovno kamenotiskom, tj. litografijom (grč. *lithos* = kamen + *grafein* = pisati) „sazrela“, Senefelder je napokon mogao ostvariti svoj dugogodišnji san – da sam tiska svoje kazališne komade, koje su ostali tiskari odbijali zbog prevelikog troška postupka tiskarske pripreme.

Sada je tu pripremu Senefelder mogao raditi sam. Kemijska osnova njegovog postupka rasvijetljena je tek mnogo kasnije, nakon njegove smrti. Ona se vezuje uz sastav vapnenca i masnih kiselina.

Svoj rad Senefelder je obznanio u knjizi koja ima i autobiografski dio, a nosi naslov *Vollständiges Lehrbuch der Steindruckerei* (Kompletni priručnik kamenotiska, Beč i Minhen, 1818.). Knjiga je već iduće godine, 1819. izdana u Parizu i Londonu, a 1824. i u Italiji (Napulj). Predstavljala je revoluciju u dotadašnjim metodama tiska. Senefelder je prihvatio ponudu izdavača glazbenih djela Johanna Antona Andréa da uspostavi radionicu u Offenbachu i podučava druge svojoj metodi tiskarske pripreme.

Senefelder je umro 1834, kao nosilac zlatne medalje britanskog „*Society for Encouragement*“ (Društvo za ohrabrivanje), najviše medalje Politehničkog saveza Bavarske, zlatne medalje reda građanskih zasluga Bavarske Krune i brojnih drugih nagrada. U svakom slučaju doživio je priznanje za svoje otkriće i tehnološki uspjeh.

Litografija se kao tehnika tiska razvijala u dva smjera, u industrijskom i umjetničkom. Iz industrijske litografije razvila se tehnika plošnog tiska koja je uskoro postala dominantnom tiskarskom tehnikom globalno – ofset tisak. Uz brojne performacije u vrstama materijala za izradu tiskovnih formi, sredstvima za uspostavu hidrofilnih i oleofilnih dijelova površine, te tiskarskih boja, današnja grafička industrija je nezamisliva bez ofsetnog tiska.

Umjetnička litografija je postala omiljena metoda među umjetnicima koji su radili u Francuskoj sredinom 1800-tih. Francisco de Goya, Théodore Géricault i Eugène Delacroix bili su među prvim litografima. Honoré Daumier bio je još produktivniji sa oko 4000 crteža, od karikatura u novinama do plakata velikog formata otisnutim na jednom papiru. U drugoj polovici 19-tog stoljeća Edgar Degas i Édouard Manet radili su u tehnici litografije, a za Odilona Redona ona je bila prvenstveno sredstvo likovnog izražavanja.